УДК 331.5

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ БЕЗРОБІТНИХ

М. А. Костенко,
аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана"

Проаналізовано основні існуючі підходи до визначення ефективності професійного навчання безробітних та розроблено систему показників його ефективності. Розглянуто фактори, що впливають на підвищення ефективності професійного навчання безробітних, та наголошено на існуванні об'єктивних чинників, що обмежують можливості її підвищення.

Main existing approaches to the determination of effectiveness of professional training of the unemployed have been investigated and the system of indices of its effectiveness has been developed. Factors affecting the increase of effectiveness of professional training of the unemployed have been studied and the existence of objective forces limiting its increase has been emphasized.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ І ПОСТАНОВКА ЗАВДАНЬ

Вивчення проблем професійного навчання безробітних (разом з постановкою питання щодо його ефективності) розпочалось в Україні з часів проголошення незалежності та перших кроків переходу до ринкових економічних відносин, що супроводжувалися реєстрацією безробітних у державній службі зайнятості.

Дослідження профорієнтації, первинної професійної підготовки, перепідготовки кадрів та підвищення їхньої кваліфікації у світі здійснювались набагато раніше. Так, наприклад, С.Г. Струмілін у першій половині XX ст. вивчав впливи освіти, віку, сімейного стану, інших факторів на мотиви щодо проходження працівниками навчання на виробництві, з'ясовував питання формування кваліфікації та якості праці тощо [1].

В останніх працях вітчизняних та зарубіжних вчених, які працюють у сфері професійного навчання незайнятого населення переважає думка, що таке навчання буде ефективним тоді, коли роботодавці будуть зацікавлені у співпраці з центрами зайнятості, а навчання безробітних буде здійснюватися на їх замовлення з можливим використанням виробничої бази відповідних підприємств та гарантованого працевлаштування громадян після закінчення навчання, наприклад [2, 211].

В той же час, залишаються дискусійними питання способів оцінювання та шляхів підвищення ефективності професійного навчання безробітних, визначення його перспективних напрямів та обсягів, форм стимулювання безробітних до проходження навчання, заохочення соціальних партнерів до активного співробітництва з центрами зайнятості, що обумовлює актуальність цього напряму дослідження. Є необхідність глибокого теоретичного осмислення і систематизації існуючих підходів до організації ефективного професійного навчання безробітних, тому потрібно розробити систему показників для оцінювання його ефективності.

Виділимо ті завдання нашого дослідження, за якими наведено результати у даній статті:

— розробити систему показників для оцінювання ефективності професійного навчання безробітних;

— визначити основні чинники, що впливають на можливість підвищення ефективності професійного навчання безробітних.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Професійне навчання безробітних водночас є справою активної політики держави на ринку праці та освітньою діяльністю. Хоча деякі вчені відкидають можливість вимірювання результатів освіти і вираження їх конкретними кількісними показниками [3, 164], ми вважаємо, що ефективність освітньої діяльності доцільно оцінювати за комплексом показників, навіть якщо таким чином можна буде лише з'ясувати певні тенденції її розвитку.

В перші роки формування в Україні системи професійного навчання незайнятого населення було запропоновано критерієм її ефективності вважати такий стан підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, що сприятиме досягненню максимально можливого обсягу валового національного продукту й національного доходу, підвищенню рівня конкурентоспроможності громадянина на ринку праці з метою забезпечення повної продуктивної зайнятості при найбільш раціональному використанні рідкісних ресурсів [4, 7].

В такому разі постає питання розрізнення впливів професійного навчання безробітних на обсяги і структуру ВНП від інших факторів, що досліджувати досить складно.

На думку В. Є. Скульської, основним критерієм результативності функціонування системи професійного навчання безробітних виступатиме вирівнювання професійних якостей безробітного до заявленого рівня конкурентоспроможності на регіональному (місцевому) ринку праці та підвищення гнучкості робочої сили, тобто професійної та територіальної мобільності задля працевлаштування [5, 67].

Якщо змістити акцент з результативності саме на ефективність, то даний критерій повинен враховувати витрати ресурсів на навчання.

Під сутністю проблеми ефективності професійного навчання безробітних ми розуміємо багатосторонню оцінку ефекту, результату від такого навчання з врахуванням затрачених ресурсів. Критерієм ефективності професійного навчання безробітних за умови раціонального вит-

рачання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є зайнятість після закінчення навчання та розвиток колишніх безробітних. Виходячи з цього, виділимо 5 груп показників для оцінювання ефективності профнавчання безробітних. Щоб не перевантажувати дану статтю, ми наведемо формули для розрахунків лише окремих показників. Детальні методичні рекомендації щодо оцінювання ефективності профнавчання безробітних плануємо видати окремою працею.

1. Показники якості професійного навчання безробітних (знань, умінь і навичок) за результатами оцінювання кваліфікаційною атестаційною комісією навчальної бази (навчального закладу, підприємства, установи чи організації) та показники, що виражають оцінку роботодавцями рівня якості робочої сили працевлаштованих безробітних після профнавчання.

Наголосимо, що оцінювання роботодавцями якості робочої сили колишніх безробітних має передбачати, перш за все, оцінку їх компетенцій, що сформувалися під впливом курсів професійного навчання.

Але потрібно пам'ятати, що будь-яке оцінювання якості є певною мірою суб'єктивним.

2. Показники проходження та припинення профнавчання безробітними (рівень проходження профнавчання, рівень припинення профнавчання та питома вага чисельності осіб, відрахованих з навчання без поважних причин у загальній чисельності безробітних, які залишили навчання).

3. Показники, що характеризують соціальні та економічні результати профнавчання безробітних після його проходження та працевлаштування. Ця група містить п'ять показників: рівень працевлаштування безробітних після закінчення професійного навчання; рівень плинності кадрів з чисельності працівників, які пройшли професійне навчання безробітних за направленням центру зайнятості; темп зростання середньомісячного доходу працівників після закінчення профнавчання та працевлаштування; темп умовного зростання середньомісячного доходу працівників внаслідок проходження ними професійного навчання та працевлаштування; рівень дохідності інвестицій у профнавчання безробітних за кожним напрямком навчання.

Рівень плинності кадрів (у %) з чисельності працівників, які закінчили професійне навчання безробітних за направленням центру зайнятості, розраховується за формулою:

$$l_p = \frac{L_{zvp}}{U_{ppr}} \cdot 100 \quad (1),$$

де L_{zvp} — чисельність звільнених працівників з роботи за власним бажанням або за порушення трудової дисципліни, з числа тих, які у звітному періоді пройшли професійне навчання безробітних за направленням центру зайнятості, працевлаштувалися і працювали (U_{ppr}) в економіці (на підприємстві), осіб.

Рівень плинності l_p доцільно порівнювати з середнім рівнем плинності кадрів в економіці (за професійними групами, видами економічної діяльності, підприємствами) та середнім рівнем плинності кадрів в економіці (за професійними групами, видами економічної діяльності, підприємствами) серед тих працівників, що у звітному періоді працевлаштувались і працюють за наймом.

Темп зростання середньомісячного доходу n працівників, після проходження ними професійного навчання та працевлаштування (у %):

$$T_w' = \frac{\sum_{k=1}^{n} W_{1k}}{(1+r)\cdot\sum_{k=1}^{n} W_{0k}} \cdot 100 \quad (2),$$

де $\sum_{k=1}^{n} W_{1k}$ — сума середньомісячних доходів n безробітних у звітному періоді після проходження ними професійного навчання та працевлаштування, грн.;

$\sum_{k=1}^{n} W_{0k}$ — сума середньомісячних доходів n безробітних у попередньому періоді перед реєстрацією в державній службі зайнятості, грн.

r — ставка дисконтування, що враховує інфляцію.

Темп зростання T_w' може розраховуватись тільки для категорій безробітних, які до цього працювали, і не може бути застосованим для осіб, які ніколи не працювали.

Темп умовного зростання середньомісячного доходу n працівників внаслідок проходження ними професійного навчання та працевлаштування (у %):

$$T_{wu}' = \frac{\sum_{k=1}^{n} W_{1k}}{\sum_{l=1}^{n} W_{U1l}} \cdot 100 \quad (3),$$

де $\sum_{l=1}^{n} W_{U1l}$ — сума середньомісячних доходів умовної експериментальної (ідентичної, схожої) групи чисельністю n безробітних у звітному періоді після працевлаштування без проходження професійного навчання, грн.

Темп умовного зростання T_{wu}' не розраховується на особистісному рівні, але розраховується для групи працівників (колишніх безробітних) на мікро-, мезо- та макрорівні. Цей показник можна використовувати для розрахунків щодо безробітних, які працюють вперше (до безробіття не працювали).

4. Показники задоволеності безробітного процесом навчання, отриманою професією (спеціальністю) (самооцінка компетентності та профпридатності) та роботою після навчання. Ці показники розраховуються на особистісному рівні і вони є його суб'єктивними характеристиками. Здійснення цієї самооцінки є добровільним, але з його результатами безробітний ознайомлює відповідний центр зайнятості. Ми не наводимо формул для їх розрахунку, але рекомендуємо це оцінювання стандартизувати:

$0 \le C_n \le c;\ 0 \le C_p \le c; 0 \le C_{pr} \le c,\ c \in N$, де

C_n — показник задоволеності безробітного процесом навчання, балів;

C_p — показник задоволеності безробітного отриманою професією, спеціальністю (самооцінка профвідповідності та профпридатності), балів. Розраховується у випадках первинної професійної підготовки або перепідготовки; при навчанні на курсах підвищення кваліфікації рішення про доцільність його використання (як показника задоволеності результатом навчання) приймається співробітниками центру зайнятості у кожному випадку окремо;

C_{pr} — показник задоволеності отриманою роботою, балів;

c — максимальна оцінка, балів.

Показник задоволеності безробітного роботою можна уточнити (розширити), ввівши деталізацію за такими ознаками: задоволеність розміром заробітної плати, умовами праці, процесом праці, стосунками у колективі тощо.

5. Показники відповідності професійного навчання безробітних потребам ринку праці (абсолютне відхилення, рівень) за кожним напрямком (професією) навчання.

Всі показники розраховуються за деякий звітний період (як правило, календарний рік) на мікрорівні (базові центри зайнятості, навчальні заклади, підприємства), мезорівні (регіональні

центри зайнятості), макрорівні (ДЦЗ). При дослідженнях щодо конкретної особи або групи осіб у навчальному закладі, підприємстві, установі чи організації доцільно виділяти особистісний та груповий підрівні мікроекономічного рівня.

Надійнішу оцінку ефективності професійного навчання безробітних можна отримати, коли центри зайнятості матимуть тривалі зв'язки з роботодавцями, і навпаки, показники, які характеризуватимуть лише факт працевлаштування безробітних, не відображатимуть "глибину" якості роботи служби зайнятості, якості навчального процесу, не даватимуть впевненості, що працівники на нових робочих місцях працюватимуть тривалий час.

Основні фактори впливу на ефективність професійного навчання безробітних і на можливості її підвищення можна звести в єдину схему з критеріями (під-критеріями) та показниками, яку побудуємо за принципом етапності (таблиця).

Дана схема допомагає зрозуміти, які показники характеризують кожен з етапів перебування безробітних на обліку в службі зайнятості, їхнього професійного навчання та працевлаштування.

Крім основних, треба використовувати також додаткові показники, які необхідні для комплексного аналізу ефективності, але самі окремо її не характеризують. Наприклад, додатковим показником є рівень охоплення безробітних профнавчанням (питома вага безробітних, які проходили навчання у звітному періоді, у загальній чисельності безробітних, що перебували на обліку в службі зайнятості у цьому періоді). Він не є показником ефективності, не показує досягнутого соціального результату, тому що безробітні ще не закінчили навчання, не працевлаштувались.

Зауважимо, що існують об'єктивні та суб'єктивні причини, що обмежують можливості підвищення ефективності професійного навчання безробітних. Це стосується впливу якості робочої сили безробітних, що перебувають на обліку в місцевих центрах зайнятості на ефективність професійного навчання; є обмеженість через короткі строки навчання, максимально допустимі освітньо-кваліфікаційні рівні при закінченні навчання, наявність осіб, що припиняють навчання. Теж саме стосується рівня працевлаштування безробітних після проходження професійного навчання. Пояснюється це тим, що посередник (державна служба зайнятості) не може гарантувати працевлаштування усіх безробітних, які закінчують навчання. Також зрозуміло, що абсолютно всі безробітні не можуть бути задоволені навчанням та роботою, те саме стосується роботодавців: вони не будуть задоволені всіма найнятими працівниками, що попередньо пройшли професійне навчання за сприянням центрів зайнятості.

Таблиця 1. Оцінювання ефективності професійного навчання безробітних

Етапи	Реєстрація безробітних в державній службі зайнятості.	Визначення напрямів профнавчання та мережі навчально-матеріальної бази. Направлення безробітних на профнавчання.		Навчальний процес. Проходження та часткове припинення профнавчання безробітними.	Зняття безробітних з обліку (їх працевлаштування або заява про відмову від послуг служби зайнятості).	Адаптація колишніх безробітних на новому місці роботи, їх кар'єрне зростання.
Фактори впливу на ефективність профнавчання	Професійна орієнтація					
	Мотивація безробітних до навчання та праці				Матеріальні та нематеріальні стимули до праці	
	Ситуація на регіональному ринку праці: кон'юнктура ринку праці, рівень середньої заробітної плати (за видами економічної діяльності та професійними групами).			Ресурсне забезпечення навчального процесу.	Стан контролю, моніторингу профнавчання; підтримання зворотнього зв'язку з роботодавцями.	
Критерії ефективності		Відповідність напрямків профнавчання інтересам, професійним потребам та здібностям безробітних.	Відповідність напрямків та обсягів профнавчання потребам регіональних і місцевих ринків праці.	Якість організації навчального процесу. Якість знань, умінь та навичок безробітних.	Факт працевлаштування (зайнятість або самозайнятість).	Достатній дохід. Належні умови праці.
Показники ефективності		Додаткові показники: рівень охоплення безробітних профнавчанням, рівень охоплення безробітних профорієнтаційними послугами.	Рівень відповідності напрямків та обсягів профнавчання потребам регіональних і місцевих ринків праці.	Рівень знань, умінь і навичок безробітних після профнавчання. Рівень проходження профнавчання. Рівень припинення профнавчання. Питома вага осіб, що залишили навчання без поважних причин.	Рівень працевлаштування безробітних після проходження навчання.	Рівень доходу колишніх безробітних або темп приросту. Рівень закріпленості на робочих місцях або рівень плинності кадрів. Показники задоволеності.

ВИСНОВКИ

Механізм підвищення ефективності професійного навчання безробітних полягає у знаходженні на регіональному рівні значень усіх її показників та з'ясуванні (за допомогою методів експертної оцінки, порівняння, статистичного аналізу тощо) того, які показники реально можна поліпшити та шляхом яких заходів. Таким чином, знаходяться резерви підвищення ефективності, вираховуються "відстаючі" щодо роботи з профнавчання безробітних місцеві центри зайнятості та плануються конкретні кроки, спрямовані на виправлення ситуації. В основу заходів, спрямованих на підвищення ефективності професійного навчання безробітних, має бути покладено змістовну профорієнтаційну та мотиваційну роботу з безробітними, співпрацю центрів зайнятості з роботодавцями.

Література:

1. Струмилин С.Г. Избранные произведения. "Проблемы экономики труда" — М.: Наука, 1964. — Т.3.

2. Професійна орієнтація та професійне навчання безробітних (організаційно-правовий та психолого-педагогічний аспекти): Колективна монографія / В.Є. Скульська, Ю.М. Маршавін, М.А. Міропольська та ін.; За заг. ред. В.Є. Скульської. — К.: ІПК ДСЗУ, 2007. — 346 с.

3. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1999. — 176 с.

4. Савченко В.А., Павловська Н.О., Покрищук В.О. , Гергель А.В., Касьянова Н.М. Соціально-економічна ефективність професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації незайнятого працездатного населення в працездатному віці (питання методології дослідження). — К.: НЦ ЗРП, 1996. — 62 с.

5. Скульська В.Є. Організаційно-методичні умови забезпечення результативності професійного навчання безробітних / Збірник матеріалів конференції "Професійне навчання безробітних як засіб відтворення трудових ресурсів". — К.: КОЦЗ. — 2003.